

EGY KATONALEVÉL A NAGY HÁBORÚBÓL

A „Nagy Háború” utolsó fennmaradt katonaleveleinek sokszor különös jelentősége van. Részben újabb források a kutató számára, de ez a különösség akkor világlik ki igazán, ha a levél személyes érintettséggel bír. A családi levelezés egy töredéke érzelmi kötődést is jelent a témához, ugyanakkor a múlt egy darabját is más megvilágításba helyezheti. A következőkben ezt a „más megvilágítást” szeretném kidomborítani. Tanulmányomban egy első világháborús katonalevél példáján keresztül mutatom be ezen forrástípusban rejlő vizsgálódási lehetőségeket. A dolgozat első részében, bevezetesként téma kutatási előzményeit vázolom fel, majd a konkrét történeti helyzet, illetve a szerző rövid bemutatására kerül sor. Ez követi a levél teljes szövegű, betűhív közlése, illetve elemzése.

A katonalevelek és tábori lapok tanulmányozása és elemzése huszadik század utolsó harmadában került a tudományos érdeklődés homlokterébe. Az írás-olvasás tudásának elterjedése¹ és a postai infrastruktúra kiépülés², valamint az élményanyag bősége és intenzitása következtében a 20. század és annak világháborúi termeltek ki annyi „nyersanyagot” – levelet –, hogy ezek a források a kutatás érdeklődési körébe kerüljenek. A katonalevéllel tudományos környezetben első alkalommal a Hadtörténelmi Közlemények hasábjain találkozhatunk. 1891-ben Dobos Kálmán a napoleoni háborúk egy levél dokumentumát publikálta.³⁴ A tartalomelemzés, és a mélyebb történeti, életrajzi háttér kifejtése teljes egészében elmaradt, a levél közzétevője megelégedett egy rövid előszóval.

Konkrétabb megállapításokat olvashatunk Tömörkény István 1916-ban írt rövid esszéjében.⁵ Tömörkény a katonalevelek formai fejlődésében határvonalnak tekinti az első világháborút. Mint írja, a

¹ MIKES 1964.; DÁNYI 1964.

² NN 1922. 626–628.

³ DOBOS 1891.

⁴ DOBOS 1891. 427.

⁵ TÖMÖRKÉNY 1960. Ugyancsak rá hivatkozik Bálint Sándor, aki feldolgozta a szegedi katonaeletről írt tanulmányában. BÁLINT 1978. 64–65.

Nagy Háború előtti levelek inkább csak „csöndes tudósítások voltak”, a többnyire eseménytelen katonaeletről való jelentkezés. A világháború már szűkítette a lehetőségeket: az előre nyomtatott levelezőlap eleve szűkítette a terjedelmet s laktanya viszonylagos nyugalma felváltotta a front vagy a hadifogolytábor. A levelezési szokásokban újdonságot jelentett a közös levelek megjelenése, amire Przemysl ostromakor találhatunk példákat. A levelek néhány állandósult tartalmi elemére is felhívja figyelmünket. Ilyen a szinte minden levélben kötelezően visszaköszönő fohász-szerű kezdés: „Kívánom az Istentől, hogy ezen pár sor írásom magukat jó egészségbe találja, én hála Istennek egészséges vagyok, amit maguknak is kívánok.”⁶

Elmondható, hogy a második világháborúig, sőt nagyjából egészen a múlt század hetvenes éveikig a katonalevél, mint történeti forrás a tudományos érdeklődés perifériáján mozgott. 1973-ban a *Valóság* folyóirat hasábjain Hanák Péter⁷ vette elő a népi levelek témáját, és elemzett húsz darab kiválasztott levelet. Értékelési szempontjai, megállapításai máig fontos alapul szolgálnak ezen forrás típus elemzéséhez.

A népi levelek⁸, illetve a katonalevelek kutatása aztán az 1980-as évektől indult be, s – elsősorban a világháborúk tekintetében – ennek különös lökést adott a kelet-európai szocialista tömb szétesése. Ugyanakkor módszertani szempontból kulcsfontosságúak ezek az esztendők. A második világháború utáni időszakban, különösen a 70-es és a 80-as években, a társadalomtudományok terén számos új kutatási, módszertani irányzat nyert teret, melyek forrásként tekintenek a vizsgált korszakok levelezésére. Témánk szempontjából a mikrotörténetírás⁹, mentalitástörténet¹⁰, a történeti antropológia¹¹ tekinthető különösen relevánsnak. A történettudomány mellett a néprajz (kulturális antropológia) számára is megnőtt levelek, köztük a katonák által írott dokumentumok forrásértéke. A Szegedi Tudományegyetemen Néprajz és Kulturális Antropológia tanszéke által rendezett *A Nagy Háború hatása a mindennapok kultúrájának*

⁶ TÖMÖRKÉNY 1960.

⁷ HANÁK PÉTER (1973): Népi levelek az első világháborúból. *Valóság* 16. évf. 3. sz. 62–87.; Változatlan formában újra megjelent HANÁK 1988.

⁸ Részletesebben lásd KESZEG 2008. 229–230.

⁹ SZÍJÁRTÓ 2006.

¹⁰ CZOCH 2006.

¹¹ APOR 2006.

változására című konferencia is ezt bizonyítja. A szervezők egy első világháborús katonai képeslap kiállítással hozták közel a Nagy Háború légkörét, de emellett számos előadás foglalkozott a katonalevelek témakörével.

A magyar néprajzi szakirodalom többnyire válsághelyzetek bemutatására használja magánlevelek elemzését.¹² A társadalomra, közösségekre vagy egyénekre legnagyobb hatás gyakorló krízishelyzetek természetüknél fogva a háborúk, különösen, ha az adott háború a közvetlenül érinti a kutatás alanyát. Így az 1980-as évektől megindult a levelek, s ezzel együtt katonalevelek kutatása is.¹³ A rendszerváltás után, miután a korabeli ideológiai kényszerektől megszabadult a szakma, számottevően megnöttek a katonalevelekkel és tábori lapokkal foglalkozó publikációk, mind az első-, mind pedig a második világháború témakörében,¹⁴ s ennek a jelenségnek különös lendületet adott az internet és az általa nyújtott lehetőség, vagyis hogy terjedelmi korlátok nélkül és szinte költségmentesen publikálhatóak a különböző világháborús dokumentumok. A történettudomány, s azon belül a hadtörténészek szintén elővették a katonaleveleket.¹⁵ Ugyancsak nem mehetünk el szó nélkül szociológia, mint a leveleket felhasználó tudomány mellett. A narratív történetformák, az életút-rekonstrukciók, vagyis az életrajzi módszer során a vizsgálatok kiindulópontját képezik az adott személy vagy közösség által létrehozott, vagy azokhoz köthető személyes írásos dokumentumok is.¹⁶

Az első világháború kitörése, illetve elhúzódása új helyzetet jelentett a levelezésben. A családjuktól elszakadt férfiak tömegei számára a posta és ezen keresztül a katonalevél volt az egyetlen eszköz az otthonnal való kapcsolattartásra. A postai küldemények számának drasztikus növekedése is mutatja ezt a tendenciát.¹⁷ A „Nagy Háború”

¹² KESZEG 2008.

¹³ A teljesség igénye nélkül. TAKÁCS 1981.; KARACS 1981.; KÖRNYEYNÉ 1985.; SZENTI 1988.

¹⁴ A teljesség igénye nélkül említhetők: KARACS 1993.; DIMÉNY HASZMAN 2007.; KOKÓ 1999.; KOVÁCS 2005.; OLÁH 2006; SZALIPSZKI 2000. stb.

¹⁵ Szakály Sándor (1995): *Levelek és tábori lapok a háborúból. Miről írtak a magyar katonák 1942-1943-ban?* In Szili Ferenc (szerk.): *Somogy megye múltjából.* Levéltári Évkönyv 26. Kaposvár, Somogy megyei Levéltár. 303–316.; újraközl.: SZAKÁLY 1999.; SZAKÁLY 2015.; KOVÁCS 2005.

¹⁶ Téma elméleti és módszertani elemzését Pászka Imre végezte el. PÁSZKA 2009.

¹⁷ NN 1922. 629.

a korábbi katonaélethez, háborúkkal összehasonlítva gyorsan átalakította a „háború”-ról alkotott, sokszor romantikus képet. Az erőviszonyokból és a katonai lehetőségekből következően elhúzódo háború¹⁸, a mind súlyosabb veszteségek, a hadviselés intenzitása és mindezek tömegessége az egész társadalomra, civilekre és katonákra mélyreható hatást gyakorolt. A korábbi korszakok nem „termelték” ki ezt műfajt tömeges méretekben. Ezúttal azonban jelentkezett az „igény”, megvolt a szükséges élményanyag és egyéni kulturális tőke (írni-olvasni tudás), és a szükséges fizikai infrastruktúra (posta) is rendelkezésre állt. Ugyanakkor a hadvezetés is fontosnak tartotta, hogy a fronton küzdők folyamatos, minél zökkenőmentesebb kapcsolatot ápoljanak a hátszaggal.¹⁹

A levelek, amellet hogy bepillantást engednek a kor műveltségi viszonyaiba, fontos hadtörténeti forrásértékkel is bírnak. Ritka a nem tiszteltől vagy a kevésbé művelt rétegektől származó szubjektív forrás (különösen, ha a két állománytest számarányát és fennmaradt források számát nézzük). A tudományos kutatás forrásaként való felhasználás mellett a levél a családtörténet számára is tartalmazhat fontos adatokat.

A következőkben ezt egy esetpéldán keresztül mutatjuk be: Balog Ferenc levele 1915 márciusából. A levél szerzője Madocsáról származik, s a falu társadalmának többségét kitevő református földműves²⁰ réteghez tartozik. Balogh 1879-ben született, majd 1904-ben házasodott meg,²¹ majd a következő évben meg is született első lánygyermek. Így amikor 1914-ben a világháború kitört, 35 éves, három lánygyermeket nevelő²² apa. Szülőfaluja, köszönhetően a zömében agrárnépességnek, mely a világháború véres veszteségeinek többségét elszenvedte, súlyos áldozatot hozott: összesen 69 falubéli veszett oda a háború vérzivatarában.²³ Ez a szám különösen magas, ha a korabeli 2187 főnyi²⁴ lakosságsszámmal vetjük össze.

¹⁸ Lásd. KISS 2015.

¹⁹ BÁNYÁSZ 2012.

²⁰ 1910. évi népszámlálás. 2. kötet. 90., 92.

²¹ *Balogh Ferenc halotti anyakönyvi kivonat.*

²² Sorrendben: Eszter 1905-ben, Julianna 1908-ben és Lídia 1913-ban.

²³ A hősi emlékművön található névsor alapján.

²⁴ 1910. évi népszámlálás 1. kötet. 46., 768.

A családi emlékek szerint katonaként szakács beosztásban teljesített szolgálatot, majd az olasz fronton hősi halált halt.²⁵ Az adatok innentől kezdve nem egyértelműek s úgy tűnik, ebből csak a hősi halál ténye áll meg bizonyosan. Az 1958. szeptember 26-án bejegyzett anyakönyvi adatok szerint 1917. december 31-én halt meg Szarajevóban.²⁶ A hivatalos veszteségi lajstromban található adatok azonban ennek ellentmondanak, miszerint Balogh honvéd 1918-ban még élt. Az 1918. július 13-án kiadott veszteséglista szerint hadifogolyként Oroszországban tartózkodott, Strjetenksi fogolytáborban, a Bajkálontúli körzetben. További fontos adat, hogy népfelkelő gyalogosként a székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred katonája volt.²⁷ A háború elején azonban szinte bizonyos, hogy nem ebben az ezredben szolgált. Balogh honvéd egy másik levelében²⁸ ugyanis 1915. február 7-i datálással Szarajevóból jelentkezik be. S ezzel a probléma az, hogy a 17. honvédgyalogosok történetét feldolgozó ezredtörténet szerint az ezred ekkor az orosz fronton harcolt.²⁹ Maradt tehát az ugyanezen hadkiegészítési körzetben felállított 17. népfelkelő ezred. Ez az alakulat ugyanis a déli hadszíntéren teljesített szolgálatot: 1914 decemberéig harctéri szolgálatot látott el, majd onnan kivonva Versecen állomásozott, ahol az egységet átszervezték. Vagyis ebben az esetben is inkább lehetőségről beszélünk, hisz a levelet Szarajevóból keltezték, s nem Versecről.³⁰ A családi emlékezet őrizte meg, hogy szakács beosztásban teljesített szolgálatot. Minden bizonnyal a háború egyes szakaszában ilyen beosztást is elláthatott, de az a mód, amilyen részletgazdagon leírja a roham borzalmait, a sebesültek sorsát, és egyáltalán, az első vonalban harcolók nehéz sorát, mindenképpen arra utal, hogy közvetlen harci tapasztalatokat szerezhettek. Ugyancsak ezt erősíti, hogy mindezt egyes szám első személyben írja le, s ennek igazságát fogadalommal is megerősíti: *„Kedves család rokon higyétek el ígyvan, bármitt mondhattok rám, ha ebben hazudtam”*. Mivel életkoránál fogva népfelkelőként sorozták be, ez a tény is az erősíti, hogy, legalábbis a háború ebben a szakaszában, a népfelkelő ezredben katonáskodott.

²⁵ Kiss Ferenc (Madocsa, 1951) szóbeli visszaemlékezése.

²⁶ *Balogh Ferenc halotti anyakönyvi kivonat.*

²⁷ *Verlustliste.* 8.

²⁸ Összesen két darab ismert levéllel rendelkezünk.

²⁹ SIPOS 1938. 9–51.

³⁰ SIPOS 1938.199–210.

A levél tartalmi elemzése ugyanakkor újabb szempontokat is felvet ezzel kapcsolatban. 1915 márciusában, miközben Versecen állomásozik a népfelkelő ezred, annak egy katonája miért ír ilyen mélyenszántóan a véres csatáról és a kegyetlen, hideg időjárásról? Erre talán megoldást jelenthet az feltételezés, hogy azért, mert ekkor már a 17-es *népfelkelő ezred*től átvezényelhették a keleti fronton harcoló, súlyos veszteségeket szenvedett *17. honvéd gyalogezred* állományába. Az ezredtörténetből azonosítható, hogy a 17-es honvédek február-március folyamán súlyos elhárító harcokat vívtak a támadó orosz csapatokkal szemben a Kárpátokban. Eközben az ezred zászlóaljai 50-90%-os veszteségeket szenvedtek. Ugyancsak ezt támaszthatja alá, hogy a levélben leírt támadás–ellentámadás harchelyzet jól jellemzi az ezred által ekkor vívott harcokat.³¹

Ennek fényében a hősi halálára vonatkozó adatok továbbra sem pontosíthatók. 1915 után mindkét ezred harcolt mind a keleti fronton, mind pedig az olasz arcvonalon, így ez alapján lehetséges az is, hogy 1917. decemberében Szarajevóban halt meg, illetve hogy orosz hadifogságba kerülve onnan nem tért vissza.

A következőkben közölt levélen kimutathatók a korabeli katona- és népi levelek általános formai jellegzetességei³², illetve a korabeli elemi iskolai tananyag formai- és tartalmi elemei.³³ A levél fohással kezdődik, ahol a levél szerzője az otthonmaradottakért és harcolókért szól Istenhez, majd következik a csata leírása. Mintha csak egy katonai beszámolót olvasnánk, először a terepviszonyokat és az időjárást mutatja be, majd következik a gyülekező, s aztán támadás... A senkiföldjén visszamaradt sebesültek szenvedése legalább annyira megviseli a katonát, mint a nem ellenség általi – a hideg, a mocsaras viszonyok – veszteségek. A harctér képei után újra az otthoniakhoz szól, a családtagok elvesztésének kínjait lefestve. S ebből a helyzetből csak egyféle feloldozás létezik: nem a dicső győzelem, nem a mégdicsőbb hősi halál, nem a „megállj kutya Szerbia”-ázás. Csak legyen vége a háborúnak és mindenki mehessen haza a családjához...

„Kelt ezen levelem Március havában, akor pedig mikor hó esett javában./ így el gondolkodtam az életünk során, sok számos rideg éjszakáján./ Kedves család rokon higyétek el igyvan, bármitt

³¹ SIPOS 1938. 41–43.

³² HANÁK 1988.; KESZEG 1996.; KESZEG 2008.

³³ KOMÁROMY 1906.

mondhattok rám, ha ebben hazudtam,/ olvassátok végig soraimat, tudom megfogjátok könyezni sorsunkat,/ édes jó istenem mij sokatt szenvedünk, nagy szomorúságban hervadozó szívünk,/ édes jó istenem tekincs le ez földre, tekincs szétt magasbol világ részeibe,/ néz körül földön lött porbol let népedre, láthatod vérontást fegyvert mindent kézbe,/ ágyuknak dörgését puskák ropogásátt, sok számos népednek útolso oráját,/ desokmagyar néped küzd ezen csatában, hóval béborított hegyek oldalában,/ méter magas hóban tűzvonalunk sóra, demégsokhejen a kétt métert haladja,/ desokatt szenvednek leirni is sajnos, ha bele gondolunk nagyon fájdalmas,/ egész honapon átt csikórgó hidegben szegény bajtársaim szenved hejzetben,/ desoknak nem kel már tűzvonalban meni elég volt idáig éltében szenvedni,/ édes jó Istenem ha bele gondolunk, hogy mijen szomorú lehet ami sorsunk,/ még máma itt vagyunk holnap már nem biztos egy gyöngé távirat mink vagyunk a soros,/ ött percz idő alatt sorakozva álunk várjuk az parancsott hogy mere indulunk, egyszer csak aszt mondják előre indulj már alig ötszáz lépés itt az elenségvár,/ vezényszó tüzelni itt már az elenség előre vitézek menkünk és szórjuk szétt,/ Kezdődik már a harcz a puskák ropognak ágyúk dörgésétől még szótt sem halanak/ egymásután gyorsan adjuk a sórtüzett az elenség tőle nagy számban elesett,/ vanis ott jajgatás patakzik a véris, kibelegondolok fáj az én szívem is,/ egymásután esnejk össze halomra méter magaságban feküsznek a sorba,/ borzalmas ere még reá is gondolni hátt aki bene van szabad szemmel látni,/ hátt az a sok sebesült aki életben van desok számos jajszó hangzik e zavarban,/ kedves bajtársim kössétek be sebem nagyon elvéresztem már én nem tehetem,/ nagyon szívesenis segítenék testvér, demost nem tehetjük mert itt az elenség,/ Édes jó Istenem, mi is lesz mivelünk nincs aki segítsen itt kel elvéreznünk,/ forduljunk most vissza ami soraninkba, ott is vanám halott százával a sorba,/ sok számos sebesült akik véreikben, fájdalmas sebekből vannak szenvedőben,/ kedves bajtársim ha bele gondolunk, volt vidám napjaink, most szomorú sorsunk,/ mert míg sokan nem is voltunk tűz vonalban mégis sók pihen már örök nyugalomban/ ezeknek halála nagyrészt így esett hidegség mocsaras helyeken szenvedett,/ anyagy hidegségben méter magas hóban tessék eszt kiálni számos éjszakában,/ sok fele barátunk még megse gondolja, számos bajtársunknk sokszor hogyvan sorsa,/ hajlékunk elhagytuk örök pihenőben,/ számos apák anyák nagyszámban özvegyek úgyis tudom nagyon fáj a te szívetek,/ fájhatt is szíve sok édes anyánk, kinek holt levelét sírva

olvasának,/ sok családos anyák sírnak keservessen, kiknek hű párjuk nyugszik már csendesen,/ sírhatnak is azok családjukkal együtt elvesztették ki volt kenyér keresőjü,/ siralmas is lehet sok kicsi árvának, akik édes apjuk sírját sem tudának,/ ...nem tudják hogy mere, csak oszt hogy ódavan, mesze idegen föld örök nyugalomban, nesírjatok anyák és özvegyek, mert ez csak hervasztja szíveteket,/ akik elvesztek már vissza nem jöhetnek, azok már csendesen nyugosznak sírjukba, áldás békesség száljon sírhalmukra,/ akik pedig élünk mind Istent kérjétek szüntessebe ezen borzalmas tetekett,/ hogy rideg életünknek szabadísd órátát, szomorú szívyüketek öröm ajánlásátt,/ irtam számos bajtársam szívében engedje a jó Isten hogy rövid idő mulva örökös szabadságott érhesünk és vonuljunk szeretett családunkhoz.

Kelt. 1915. ben Március havában irtam. Balog Ferenc”

Balogh Ferenc verses levélben tudósította az otthoniakat a háború hétköznapijairól. Ez arra utal, hogy a levél szerzője a korabeli műveltségi viszonyokra vetítve készségi szinten bírta az írás-olvasás képességét. Nem erőlködik a mondatokkal, tolláról gördülékenyen, mégis kifejezően peregnek a szavak. A harcról logikusan felépítve, a támadás egyes szakaszait világosan elkülönítve és leírva tudósít. A szöveget olvasó személy szinte úgy érzi, együtt éli át a harctér keserves viszonyait a levél szerzőjével. A háborút alulnézetből láthatjuk, úgy, ahogy azt az egyén megéli. Nem a történész, nem a korabeli katonai források optikáján át szemlélődünk, hanem a csatát túlélő katona bizalmas, bensőséges gondolatain, élményein, félelmein, vágyain keresztül magunk is szinte átélhetjük azt, ami miatt még manapság is „Nagy Háború”-ként idézzük fel az első világháborút.

IRODALOM

APOR Péter

2006 Történeti antropológia. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe.*

Hagyományok, irányzatok, módszerek. Javított kiadás.
Osiris Kiadó, Budapest. 449–442.

BALÁZS KOVÁCS Sándor – CSAPAI János

2011 Első világháborús katonaemlékek a Sárközből: levelek, fényképek, emlékművek. *A Wosinszky Mór Múzeum évkönyve* 33. 359–428.

BÁLINT Sándor

1978 A régi szegedi katonaelet. Népi emlékezet és helyi hagyományok. *Ethnographia* 90. évf. 1. sz. 54–68.

BÁNYÁSZ Péter

2012 A tábori postaszolgálat szerepe a harctéri morál fenntartásában. A tábori postaszolgálatok története a XX. század első felében. *Hadtudomány* 22. évf. elektronikus szám.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Banyasz_Peter.pdf (Hozzáférés: 2015.12.01.)

CZOCH Gábor

2006 A mentalitástörténet. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Hagyományok, irányzatok, módszerek. Javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest. 473–499.

DÁNYI Dezső

1964 Az írás olvasás elterjedése Magyarországon. *Demográfia* 7. évf. 2. sz. 310–313.

DIMÉNY HASZMAN Orsolya

2007 Írott emlékek az első világháborúból. *Acta Siculica* 727–738.

DOBOS Kálmán

1891 Katona-levél az 1809-ik évi nemesi fölkelő seregtől. *Hadtörténelmi Közlemények* 4. évf. 424–427.

FARAGÓ Tamás

- 2011 *Bevezetés a történeti demográfiába.* Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.

HANÁK Péter

- 1988 Népi levelek az első világháborúból. In: Hanák Péter: *A Kert és a Műhely.* Gondolat, Budapest.

KESZEG Vilmos

- 1996 *Kelt levelem... Egy mezősi parasztasszony levelezése.* Győrffy István Néprajzi Egyesület, Debrecen.
- 2008 *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség.* Kolozsvár, KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék.

KISS Gábor Ferenc

- 2015 Erőviszonyok az első világháború előestéjén. In: Kiss Gábor Ferenc – Vincze Gábor (szerk.): „...kedves bajtársim kössétek be sebem”. *A Nagy Háború emlékezete.* Belvedere Meridionale – Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark, Szeged – Ópusztaszer, 49–74.

KOKÓ Juliánna

- 1999 Egy vargyasi család levelezése az első világháborúban. In: Keszeg Vilmos (szerk.): *Írás, írott kultúra, folklór. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 7.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. 240–265.

KOMÁROMY Lajos

- 1906 *Magyar nyelvű példatár.* Helyesírás és fogalmazási gyakorlatok. Az elemi népiskolák V. és VI. osztálya számára. Singer és Wolfner, Budapest.

KOVÁCS Ilona

- 2005 Katonalevelek–nyelvtudás, identitástudat. Amerikai magyarok második generációja az amerikai hadseregben a második világháború idején. In: Kovács Nóra (szerk.): *Tanulmányok a diaszpóráról.* Gondolat–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 157–166.

KÖRNYEYNÉ GAÁL Edit

- 1985 *Az első világháború emlékei a népi kéziratok forrásokban és a szájhagyományban.* KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen.

MIKES Gábor

- 1964 A népesség műveltségi színvonalának megállapítása Magyarországon, 1869–1963. *Demográfia* 7. évf. 2. sz. 244–265.

N.N.

- 1922 Posta. In: *Révai Nagy Lexikon* 15. kötet. Ottó – Racione. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet részvénytársaság. 626–630.

OLÁH Sándor

- 2006 Nyelvi sztereotípiák egy házaspár első világháborús levelezésében. *Nyelvünk és kultúránk* 36. évf. 143–144. sz. 152–166.

PÁSZKA Imre

- 2009 *Narratív történetformák a megértő szociológia szempontjából.* Második, javított kiadás. Belvedere Meridionale–Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged.

SIPOS Gyula (szerk.)

- 1938 *A m. kir. székesfehérvári 17-ik honvéd gyalog- és népfelkelő ezredek története.* Csitáry G. Jenő könyvnyomdája, Székesfehérvár.

SZALIPSZKI Péter

- 2000 Háború anziksz. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 39. 554–574.

SZENTI Tibor

- 1988 *Vér és pezsgő. Harctéri naplók, visszaemlékezések, frontversek, tábori és családi levelek az első világháborúból.* Magvető, Budapest.

SZIJÁRTÓ M. István

- 2006 A mikrotörténelem. In: Bódy Zsombor–Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, irányzatok, módszerek.* Javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest. 500–520.

SZIJJ Jolán (főszerk.) – RAVASZ István (szerk.)

- 2000 *Magyarország az első világháborúban.* Lexikon A–Zs. Petit Real, Budapest.

TAKÁCS Éva

- 1981 Tábori levelek az első világháborúból. *Somogy Múzeumok Közleményei* 4. 243–256.

TÖMÖRKÉNY István

- 1960 Katonalevelek. In: *Tömörkény István válogatott novellái.* Vál.: Vas István. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. 473–475.

VAJDA András

- 2011 Írás, kommunikáció, történelem: második világháború katonalevelek. In: Keszeg Vilmos – Szalma Anna-Mária (szerk.): *A 20. század (biografikus) történetei.* Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 19. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. 49–90.

VIGA Gyula

- 1985 Néhány kisgyőri katonalevél az első világháborúból. *A miskolci Hermann Ottó Múzeum tudományos közleményei* 23. 89–95.

FORRÁSOK

M. Kir. Központi statisztikai hivatal. *1910. évi népszámlálás* 1–6. kötet. Budapest, 1912–1920.

Balogh Ferenc halotti anyakönyvi kivonat.

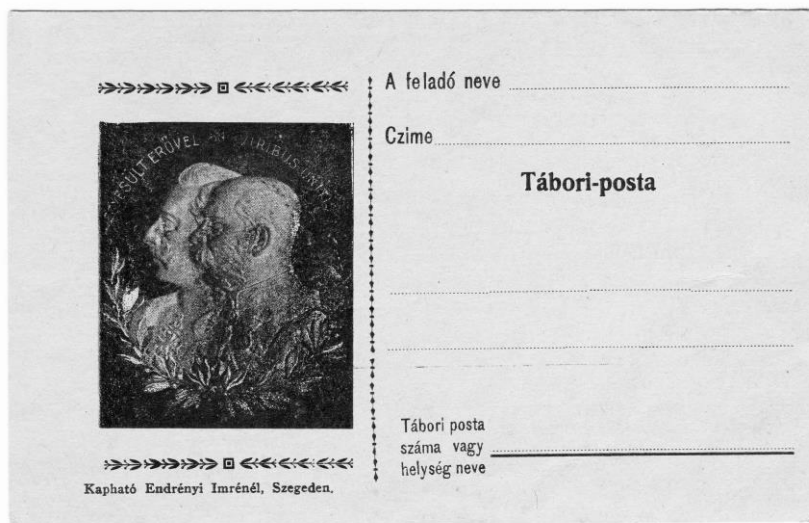
Balogh Ferenc keresztelési bejegyzés. Madocsi református egyház anyakönyve.

Verlustliste. Veszteséglajstrom 13. 7. 1918. Nr 685.

KISS, GÁBOR FERENC

THE LETTER OF A SOLDIER FROM THE FIRST WORLD WAR

This study presents and analyses a soldier letter from the First World War. This case study shows a letter from Ferencz Balogh, a Hungarian soldier from 'the Royal Hungarian 'Honvédség' (Defence Forces). This historical source contains important dates from the life of Ferenc Balogh. He was killed in action, but his family don't know exactly where and when. My first aim is to highlight those dates that might help us to identify the life story of Ferenc Balogh. The second aim is to publicate this letter that shows us the nature of the world war from a first hand account.



Szegedi kiadású tábori képeslap
(Szanka József gyűjteményéből)